

Наші ювіляри

УДК 93:001.8:929ЛАПТІН

В.С.Степанков

Образ істинного професора (кілька штрихів до портрета П.Ф.Лаптіна з нагоди 100-річчя від дня його народження)

У повідомленні йдеться про педагогічну діяльність професора кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського педагогічного інституту П.Ф.Лаптіна (1912–1986).

Ключові слова: П.Ф.Лаптін, історія середніх віків, проблемна лекція, семінарські заняття.

Якби хто мене запитав, яким мені уявляється образ вузівського професора, я б відповів: таким, котрим був один із моїх вчителів – Петро Фролович Лаптін. І це не перебільшення! Справа в тому, що під час навчання у другій половині 60-х рр. ХХ ст. на історичному факультеті тоді Кам'янець-Подільського педінституту (нині Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка) саме його особистість у моєму світобаченні асоціювалася зі суб'єктивними уявленнями про те, яким має бути істинний професор. Вони ще більше збагатилися й утвердилися уже під час спільної роботи на кафедрі загальної (нині всесвітньої) історії у 1970–1986 рр.

Чому власне так? Відповідати на це запитання і просто, і, водночас, складно. Просто тому, що я знав його майже 20 років, складно – бо відчуваю моральну відповідальність за правдивість реконструйованого образу цієї непересічної постаті. У моєму розумінні професор завжди уявлявся насамперед інтелектуалом, тобто особою, котра бездоганно володіє знаннями у сфері свого фаху, масштабно мислить, наділена даром вловлювати сутність речей, бачити нове – те, чого не помічають інші. І в цьому відношенні можна було лише позаздрити Петру Фроловичу. Він став одним з кращих медієвістів не лише України, але й всього Радянського Союзу. І не просто чудово знав Середньовіччя, а “бачив” панораму його буття начебто “зсередины”, що нас, студентів, вражало. При цьому і сам, і так навчав нас, акцентував увагу на розумінні історичних процесів та явищ, на теоретичному осмисленні фундаментальних проблем, не зациклюючись на запам'ятанні тих чи інших дат і подій.

Оця яскраво виражена схильність до осягнення сутності історичного процесу виділяла Петра Фроловича серед грона інших викладачів факультету. Уже працюючи з ним на кафедрі, я збагнув, що власне такий спосіб сприйняття минулого був не випадковим, оскільки являв собою прикметну рису його інтелекту. З часом зрозумів також, що саме ця масштабність мислення дозволила йому подолати обмеженість марксистсько-ленінської методології вивчення історії. Адже він ніколи не захоплювався цитуванням творів “класиків марксизму-ленінізму”, не намагався “доводити” студентам, що вони є єдиним (універсальним) джерелом історичного пізнання, не спонукав їх своє незнання сутності питання прикривати пустопорожнім цитуванням праць К.Маркса, Ф.Енгельса, В.Леніна тощо. Сам же цитував їх лише в разі потреби і при цьому не “догматизовував” і не “оглушляв” змісту сказаного. Він рідко прилучався до розмов викладачів на “політичну тематику” в позааудиторний час (можна навіть сказати, уникав їх), проте його рідкісні репліки чи зауваги, як правило, відзначалися доречністю, точністю формулювання думки, аргументованістю й новизною.

Глибина розуміння історичного процесу, самостійність мислення, вірність принципу об’єктивності історичного знання сповна проявилися у написаній ним фундаментальній праці “Община в російській історіографії останньої третини XIX – початку XX ст.”, яка знайшла визнання й високу оцінку не тільки у вітчизняній, але й зарубіжній історіографії. Як вчений, мав мужність спростувати панівну в радянській історіографії думку про існування “кризи буржуазної історичної науки в період імперіалізму”, довівши, що вона продовжувала успішно розвиватися. Дане монографічне дослідження, яке стало основним інтелектуальним “дітищем” наукової творчості професора, і нині зробило б честь доробку будь-котрого вченого національного масштабу.

Другою важливою рисою справжнього професора вважав і вважаю уміння навчати студентів своєму фаху. Петро Фролович не був блискучим лектором, не умів заворожувати студентську аудиторію емоційністю викладу лекційного матеріалу та яскравістю створюваних образів, не володів сильним голосом, вишуканою дикцією та шармом цікавого оповідача. Далеко не завжди у великій аудиторії на задніх партах можна було без особливого напруження виразно почути все ним сказане, а відтак і вловлювати внутрішню логіку його розмірковувань. Він належав до іншого типу викладачів, а саме тих, хто притягує до себе інтелектом, аргументацією висловлених міркувань, глибиною знань. Зрозуміло, що це стосувалося лише того кола студентів, котрі прагнули вчитися, намагалися опанувати обраний фах. Тому, як правило, вони займали в аудиторії місця поближче до кафедри, з-за якої Петро Фролович читав лекції. Всі вони відзначалися чіткістю структури, а сформульовані питання, як правило, спрямовувалися на висвітлення вузлових проблем теми. При цьому володів даром шляхом розмірковувань “відкривати” нам, студентам, раніше невідомі сторінки історії Середньовіччя, розплутувати непрості сюжетні лінії тих чи інших подій, процесів та явищ, осягати складнощі теоретич-

них проблем. Підкреслюю, що саме “відкривав” їх, а не інформував про них, а це – істотна відмінність.

Лише згодом, уже працюючи чимало років викладачем, я збагнув сутність цього методичного прийому читання лекцій, усвідомив значущість надзвичайно стислого, але геніально точного визначення Петром Фроловичем навчального призначення вузівської лекції – це “**лабораторія пізнання**”. Взв'язавши його на озброєння, і нині прагну читати лекції так, як це робив один із моїх учителів. А розглядаючи у навчальній дисципліні “Методика викладання історичних дисциплін у ВНЗ”, яку читаю на VI курсі магістрантам, тему “Методика читання лекцій”, завжди звертаю їхню увагу на виняткову наукову важливість цього визначення ролі лекції у навчальному процесі. Невипадково саме Петро Фролович першим з-поміж істориків СРСР зрозумів значимість проблемних лекцій у вузі й ґрунтовно дослідив дану проблему. Своїми результатами з цього приводу поділився з колегами на сторінках кількох статей у центральних фахових часописах та монографії “Проблемное преподавание в изучении истории в высшей школе”.

Мали своє “обличчя” й семінарські заняття, які він проводив. **По-перше**, їхня тематика присвячувалася висвітленню важливих проблем, подій і процесів епохи Середньовіччя. **По-друге**, приділялася велика увага формуванню у студентів умінь працювати з хрестоматійним матеріалом, тобто джерелами, а також монографічною літературою. **По-третє**, під час відповіді студентів домагався від них не механічного відтворення підруничкового матеріалу у формі його переказу за допомогою конспекту, а мислення, розуміння сутності поставленого питання. Він менше всього зважав на допущені помилки фактологічного чи хронологічного характеру, але гостро реагував на брак у відповіді теоретичного осмислення викладеного матеріалу. **По-четверте**, заохочував студентів до проведення дискусій на занятті, вміло готуючи для них ґрунт. **По-п’яте**, всіляко заохочував прояви самостійного мислення, привчав нас робити “свої” висновки. **По-шосте**, формував бачення історії як взаємодії різних факторів, прояв причинно-наслідкових зв’язків, що зумовлювали перебіг подій, явищ і процесів. А відтак досить часто вживав поняття “генезис”.

Третьою ознакою справдешнього професора, як для мене, є “духовний аристократизм”. І в цьому відношенні особистість Петра Фроловича може слугувати своєрідним зразком. Володіючи високорозвинутим почуттям власної гідності, він ніколи не запобігав ні перед вузівською адміністрацією, ні перед владними і партійними структурами, перебуваючи на “відстані” від них. Не домагався статусу “улюбленця” студентського загалу, залишаючись завжди вимогливим, принциповим, емоційно стриманим і справедливим; не допускав “панібратської” атмосфери у стосунках зі студентами, хоча завжди ставився до них з повагою і засвідчував готовність допомогти у скрутних ситуаціях. У викладацькому колективі підтримував з усіма рівні доброзичливі відносини, не претендуючи на роль його “лідера” чи “душі”. Ніколи не дозволяв собі когось принизити, як і не дозволяв нікому принижувати себе. Не інтригував,

не пліткував, не пнувся до посад, не зривав поганого настрою на інших, не задрив. Знав ціну собі як вченому і цінував талант в інших, не “розмінювався” на “актуальну” проблематику заідеологізованої радянської історіографії, вивчаючи дві проблеми: історичну спадщину російських дослідників общини кінця XIX – початку XX ст. та проблемне викладання історії у вузі. Високий, стрункий, худорлявий, стриманий у руках і поведінці, небагатослівний, строгий, емоційно-холодний, сповнений самоповаги, витончено-розумний він чомусь уподібнювався мені у юності англійському аристократу. Цей образ не розтанув з плином років мого життя. Таким він залишається у моїй свідомості і нині – образом істинного професора, духовного аристократа.

Резюме

В сообщении говорится о педагогической деятельности профессора кафедры всемирной истории Каменец-Подольского педагогического института П.Ф.Лаптина (1912-1986).

Ключевые слова: П.Ф.Лаптин, история средних веков, проблемная лекция, семинарские занятия.

Одержано 24 квітня 2013 року

УДК 929-057.17БАБИШИН

Л.В.Баженов

Професор С.Д.Бабишин – віждомий освітній і краєзнавчий діяч України та Хмельниччини (до 95-річчя вченого-педагога)

У статті розглядаються та аналізуються етапи життя, діяльність на тлі освіти, науки та відродження шкільного краєзнавства на Хмельниччині у 1950-ті – 1960-ті роки професора С.Д.Бабишина.

Ключові слова: С.Д.Бабишин, Хмельниччина, шкільне краєзнавство, топоніміка, історія освіти Древньої Русі, історія педагогіки.

Степан Дмитрович Бабишин (1918–1991), якому в 2013 році освітянська і наукова громадськість відзначає 95-річчя від дня народження, належить до тих діячів, які у повоєнний період кінця 40-х – початку 70-х рр. XX ст. відроджували і розбудовували в Україні й, зокрема на Хмельниччині, освіту та краєзнавчий рух, впроваджували краєзнавство у школи, сформувалися як дослідники рідного краю й на базі цього відбулися як провідні вчені-педагоги. На жаль, до сьогодні постать С.Д.Бабишина, його життя і творчість не знайшли